

Огляд книги *Розуміння персонажа після Кальвіна: Секуляризація, імперія та роман вісімнадцятого століття*

Reading Character after Calvin: Secularization, Empire, and the Eighteenth-Century Novel. By David Mark Diamond. University of Virginia Press, 202, 278 p.; ISBN: 978-0813950891 (pbk); 6.16 USD.

Михайло КОЗАКОВ

Євангельська Реформатська семінарія України, Київ, Україна

ORCID: 0009-0001-8055-8850

Для гостроти інтелектуального та наукового зору періодично потрібно «кидати оком» на погляди науковців, які працюють на інших засадах. Це вносить певну свіжість у власні рефлексії та допомагає запобігти почасти надмірній і непотрібній догматичності у тих сферах, де без неї можна спокійно обійтися. Також подібні «розвідки на чужому полі» можуть неочікувано стати корисними, а саме збагатити власний науковий словник, як це неодноразово вже ставалося у період постнекласичної науки. Саме такою пресупозицією, на мій погляд, має керуватися той читач, який візьме до рук книгу Девіда Даймонда *Reading Character after Calvin: Secularization, Empire, and the Eighteenth-Century Novel* («Розуміння персонажа після Кальвіна: секуляризація, імперія та роман вісімнадцятого століття»).

Доктор Девід Марк Даймонд є доцентом Університету Джорджія, керівником відділу аспірантів. Його науковий інтерес — дослідження впливу релігії на літературу XVIII століття, а також релігійні мотиви у формуванні імперських та колоніальних уявлень тих часів. *Reading Character after Calvin* стала його першою книгою на цю тематику.

Книга містить вступ, п'ять розділів, присвячених певним літературним творам та їхнім авторам, і прикінцеві висновки. Кожен розділ відведено для розгляду творчості конкретних авторів та їхніх творів (Джон Буньян «Мандри пілігрима», «Духовна війна», «Оруноко, або королівський раб» Афри Бен, твори Генрі Філдінга та Вільяма Ерла), проте головним, з теологічної перспективи, є не літературознавчі спроби прочитання цих книг через оптику колоніального та

імперського дискурсу, де релігія стає інструментом виправдання певних практик поневолення (статевого та расового). Як мінімум, це цікаво з кількох причин:

1. Через спробу секулярного прочитання кальвіністської семіотики подвійного напередвизначення через літературні образи персонажів (маються на увазі персонажі творів Буньяна), де зовнішній колір може бути ознакою внутрішнього гріха або нагадуванням про нього. Даймонд прагне показати, як такий буквальний підхід в алегоричній літературі міг бути виправданням подальших практик работоргівлі та британських імперських завоювань, і спирається в цьому на праці інших науковців, — однак водночас намагається знизити різкий тон своїх колег, демонструючи, що алегорія все ж не означає буквального прочитання. Проте цікаво спостерігати, як автор зображає в своїй праці зв'язок між літературою як відбитком суспільної думки і реальними політичними та соціальними процесами XVIII століття.
2. Через опис секулярного протестантизму XVIII століття, який нічого спільного з теологією Кальвіна вже не має. Аналізуючи різні художні романи, Даймонд послідовно показує, як релігійне семіотичне стає секулярним семіотичним. Відбувається підміна сутності без зміни символу. Те, що вважається християнським чи релігійним, стає по суті світським. Для українських науковців це стане зрозумілішим, якщо порівняти цю зміну зі спробою ознайомлення з поглядами Жана Кальвіна, та й протестантизму загалом, через праці Макса Вебера. Секулярний протестантизм від Вебера, який сприйняли наші науковці, так само далекий від теології Кальвіна, як і опис авторами персонажів романів XVIII століття.
3. Завдяки ознайомленню із сучасними постколоніальними та постімперськими студіями і критикою релігії та християнства зокрема. На думку Деймонда, саме секулярна критика може бути найправильнішою, і таке формулювання дає поле для полеміки. Хоча Даймонд і намагається висловлюватися менш радикально, ніж колеги, проте під час читання його доробку постійно зринає питання: чи не впадають сучасні дослідники, та й читачі, в помилку анахронізму? Так, ми можемо критикувати певні події минулого, але з яких саме позицій? Секулярна критика секулярного протестантизму має місце так само, як і критика цього ж самого секулярного протестантизму з точки зору християнської метафізики. Висувати обвинувачення кальвінізму з приводу рабовласництва чи імперських зазіхань і не розглядати також інші фактори секулярних чи релігійних систем — така позиція викликає щонайменше запитання.

На завершення слід сказати, що рецензована праця загалом дає поле для роздумів, бо знайомить з оптикою секулярної критики, яка може допомогти в апологетичній роботі. Оскільки книга передусім розрахована на літературознавців, це варто взяти до уваги. Проте самі аргументи, наведені Девідом Марком

Даймондом, можуть стати в нагоді як християнським дослідникам, так і апологетам — для ознайомлення, рефлексії та відповіді.

Mykhailo KOZAKOV

Evangelical Reformed Seminary of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0009-0001-8055-8850

Надійшла до редакції / Received 08.09.2025

Прийнята до публікації / Accepted 04.11.2025